

Ekologija, švara ir noras siekti konvergencijos? ES gyvenimo kokybės aplinkos aspektų konvergencijos analizė

Įvadas

Išaugus būtinybei imtis aplinkosaugos veiksmų, padidėjo visos Europos mastu nustatytų tikslinių rodiklių ir politikos kryptių skaičius. Tai atsiliepia Europos piliečiams jų profesiniame ir asmeniniame gyvenime. Šioje ataskaitoje stebimi 27 ES valstybių narių aplinkosauginės veiklos rezultatai ir nagrinėjami didžiausi valstybių narių skirtumai. Skirtumai atsiranda dėl to, kad skiriasi valstybių narių aplinkosauginės veiklos profiliai, o tai reiškia, kad žalinimo procesai skirtingose valstybėse narėse ir pagal skirtingus rodiklius vyksta nevienodu tempu.

Žalioji pertvarka reikalauja gerinti ne tik gerai žinomus rodiklius, kurie atsiduria straipsnių antraštėse, pavyzdžiui, šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo kiekius ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos naudojimą. Todėl šioje ataskaitoje nuodugniau gilinamasi į aplinkosaugos problemas, kurios labiausiai veikia kasdienį piliečių gyvenimą. Pavyzdžiui, joje aptariamos gyvenimo sąlygos miestuose ir gyvenamosiose vietovėse, energijos nepritekliai ir netinkamas būstas.

Šiai veiklai pradžią davė EUROFOUND ir Europos aplinkos agentūros bendradarbiavimas. Mūsų žiniomis, tai yra viena iš pirmųjų ataskaitų, kuriose analizuojama aplinkosauginė konvergencija Europoje. Kita bendradarbiaujant parengta ataskaita *Perėjimas prie klimato kaitos požūriū neutralios ekonomikos. Socialinio ir ekonominio poveikio tyrimas*, buvo paskelbta 2023 m. birželio mėn.

Politinis kontekstas

ES užsibrėžė ambicingą tikslą – pasiekti, kad iki 2050 m. anglies dioksido tarša būtų nulinė. Siekdama šio tikslo, ji stengiasi mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, didinti atsinaujinančiosios energijos išteklių naudojimą ir gerinti atliekų perdirbimą. Žalioji pertvarka būtų naudinga Europos piliečių gyvenimo kokybei, nes būtų sprendžiamos įvairių rūšių, pavyzdžiui, oro, triukšmo, vandens, atliekų ir dirvožemio taršos problemos. Be to, tai padėtų geriau reguliuoti energijos rinkas ir visiems suteiktų galimybę naudoti švarią energiją.

Šiuos tikslus galima pasiekti tik pasitelkus konkrečias politines iniciatyvas. Europos žaliasis kursas signalizavo apie siekį ES palapsniui užtikrinti nulinę anglies dioksido taršą ir sukurti

modernią, efektyviai išteklius naudojančią ir konkurencingą ekonomiką. Jame nustatyti sėkmingo pereinamojo laikotarpio principai, o valstybės narės raginamos veikti greitai, nes ateinantys 10 metų bus itin svarbūs siekiant išsaugoti dabartinę trapią gamtinių išteklių būklę Europoje.

Pagrindinės išvados

- Per pastaruosius du dešimtmečius skirtumai tarp valstybių narių sumažėjo, o veiklos rezultatai pagal daugelį aplinkosaugos rodiklių pagerėjo. Tai rodo, kad ES lygmens aplinkosaugos tiksliniai rodikliai ir vykdoma politika prisideda prie geresnių nacionalinės veiklos rezultatų. Be to, ataskaitoje teigiama, kad valstybių narių bendradarbiavimas, pavyzdžiui, eksportuojant švarią elektros energiją, padeda įgyvendinti ES lygmens užmojus.
- Siekiant kiekybinių ES masto tikslų pažangos tempas valstybėse narėse skyrėsi. Be to, energetikos krizė, maisto tiekimo problemos ir ekonominiai neramumai, kuriuos sukėlė Rusijos invazija į Ukrainą, apsunkino įsipareigojimus vykdyti žaliąją pertvarką.
- Pagal keletą rodiklių veiklos rezultatus akivaizdžiai lemia geografinės tendencijos. Šiaurės ir kai kurios Vakarų valstybės narės (pavyzdžiui, Švedija) paprastai pirmąją pagal energijos vartojimo efektyvumo ir ekologiškų energetikos sistemų rodiklius, o daugelis Rytų Europos šalių ir Malta šioje srityje atsilieka. Teigiamas dalykas yra tai, kad iš pradžių atsilikdavusios valstybės narės pagal daugumą rodiklių pasivijo tas valstybes nares, kurioms sekasi geriau. Nė viena valstybė narė nepirmauja pagal visus rodiklius, o tai rodo, kad klimato, transporto ir energetikos politika yra labai skirtinga.
- Veiklos rezultatai pagerėjo pagal visus analizuotus pagrindinius (makrolygmens) rodiklius, o tai rodo politikos uždavinių svarbą. Sumažėjo šalių skirtumai vertinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo ir dėl oro taršos kietosiomis dalelėmis (KD2,5) prarastų gyvenimo metų skaičiaus rodiklius. Mažinti atsinaujinančiosios energijos ir žiedinių medžiagų naudojimo skirtumus trukdė išskirtiniai Švedijos ir Nyderlandų rezultatai. Joms sekėsi taip puikiai, kad jos gerokai aplenkė kitas šalis, o tai lėmė didesnius skirtumus.

- Geresni gyvenamosios vietos lygmens (mezolygmens) rodikliai rodo, kad vietos gyvenvietės tapo tinkamesnės gyventi, tačiau vis dar išlieka pajamų nelygybė. Pagerėjo valstybių narių veiklos rezultatai, sumažėjo piliečių požiūrio į aplinkos taršą ir nešvarumus skirtumai, padidėjo komunalinių atliekų perdirbimo rodikliai. Be to, visur sumažėjo triukšmo tarša, tačiau skirtumai tarp šalių išliko nepakitę arba net padidėjo. Tai ypač pasakytina apie gyventojus, kuriems gresia skurdas.
- Namų ūkių lygmens (mikrolygmens) rodikliai, kuriais matuojamas energijos nepriteklis ir būsto kokybė, yra glaudžiai susieti su socialiniais ir ekonominiais kintamaisiais. Tad 2008–2013 m. ekonomikos nuosmukis turėjo ženklų neigiamą poveikį šiems rodikliams, tačiau vėlesnis atsigavimas rodo, kad kai kurių šalių ekonomikos yra pakankamai atsparios. Vis dėlto kai kuriais atvejais nelygybė tarp turtingųjų ir skurstančiųjų yra išties didelė.
- Didesnės pajamos ir geresnis išsilavinimas siejami su geresniais aplinkos rodikliais. Skurdas mažėja mažėjant energijos nepritekliui ir aplinkos keliamoms grėsmėms, pvz., oro ir akustinei taršai.
- Kaip numatyta strategijoje „Renovacijos banga“, miestų projektavimas mažas pajamas gaunantiems gyventojams turėtų užtikrinti tinkamus ir įperkamus būstus vietovėse, kuriose aplinkai nekyla pavojų, ypač tankiai apgyvendintose zonose. Finansinės paramos priemonės, pavyzdžiui, subsidijos, galėtų paskatinti piliečius gerinti savo būstą ir turėtų būti labiau orientuotos į pažeidžiamus vartotojus. Taip pat reikėtų skatinti taikyti nacionalines priemones socialiniam būstui gerinti. Šios priemonės sumažintų energijos nepritekliaus grėsmę.
- Geriau išvystytos ir pigesnės viešojo transporto sistemos galėtų padidinti judumą ir sumažinti išmetamųjų teršalų kiekį. Nulinės taršos veiksmų planas apima transporto išmetamųjų teršalų kiekio mažinimo priemones, o Darnaus ir išmanaus judumo strategija siekiama pagerinti viešojo transporto sistemas. Kaimo vietovių gyventojams, vyresnio amžiaus piliečiams ir sunkių sveikatos sutrikimų turintiems žmonėms labiausiai reikalingas susisiektis, tad transporto politika turėtų būti kuriama atsižvelgiant į jų poreikius.
- Didesnės ekologijos siekiančios vietos ir nacionalinės valdžios institucijos galėtų laikytis valstybėse narėse arba ES nusistovėjusios praktikos. Būtinai aukšto lygmens sprendimai ir kasdienės priemonės. Pavyzdžiui, Slovėnija, pritaikiusi savo atliekų tvarkymo politiką pagal ES direktyvas, greitai pasiekė geresnių rezultatų.
- ES ir jos valstybės narės turi glaudžiai bendradarbiauti, kad pagerintų ES aplinkosaugos rezultatus. Aiški ES ir nacionalinių vyriausybių komunikacija turėtų padėti visuomenei išmokyti gyventi tvariau. Valstybių narių bendradarbiavimas galėtų skatinti žiedinę ekonomiką. Reikia atnaujinti tarpvalstybinio atliekų perdirbimo taisykles, kad gabenamos medžiagos nebūtų apmokestinamos dideliais mokesčiais. Pavyzdžiui, eksploatuoti nebetinkamų vėjo jėgainių perdirbimas yra daug brangesnis, jei transportavimo metu jos apmokestinamos kaip vėjo jėgainės, o ne kaip atliekos. Tačiau, siekiant išvengti pavojingųjų atliekų gabenimo į šalis, kuriose aplinkos apsaugos teisės aktų beveik nėra, reikėtų vykdyti griežtesnę tarpvalstybinio atliekų šalinimo kontrolę.

Politikos orientyrai

- Pagal daugelį rodiklių ES turėtų toliau žengti pasirinkta kryptimi ir laikytis užsibrėžtų žalinimo tikslų. Vertinant pagrindinius rodiklius, pastaraisiais metais ES padarė pažangą, pavyzdžiui, sumažino išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį ir padidino atsinaujinančiosios energijos naudojimą.
- ES turėtų įvairinti savo priklausomybę nuo energijos išteklių ir žaliavų ir didinti savarankiškumą pasitelkdama priemones, kuriomis skatinamas atsinaujinančiosios energijos naudojimas ir žiedinė ekonomika. Tokios priemonės padidintų energetinį atsparumą ir sušvelnintų būsimo energetikos ir žaliavų krizės padarinius, visų pirma apsaugodamos mažas pajamas gaunančius piliečius.
- Norint pasiekti aplinkos apsaugos tikslus gyvenamosios vietos ir namų ūkių lygmenimis, gali prireikti griežtesnių arba savalaikiškesnių politikos priemonių nei taikomos šiuo metu. Intervencinės priemonės turėtų būti sutelktos į tris sritis, kuriose nustatyti skirtumai: aprūpinimą būstu, energijos nepritekliu ir viešąjį transportą.

Papildoma informacija

Ataskaita *Ekologija, švara ir noras siekti konvergencijos? ES gyvenimo kokybės aplinkos aspektų konvergencijos analizė* skelbiama adresu <https://eurofound.link/ef23022>

Mokslinių tyrimų vadovas – Massimiliano Mascherini

information@eurofound.europa.eu